

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint
vasárnap.
Szerkesztő szállása,
hová a dolgozatok, előze-
tések pénzek, reklamációk is
küldhetők: Üllő-út és 3
pécs-utca sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI
S ÁLTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ
HETILAP.

Előfizetés: egész évre
12 frt, félévre 6 frt.
Előzetést elfogad s a lap
szétküldését is kezeli Kunich
Gusztáv kiadó-hivatala:
Barátok-tere 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV.

FEBRUÁR 8. 1863.

6. SZÁM.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN EMLÉKE MILYEN LEGYEN?

IX.

Ezen kérdésre: milyen legyen gróf Széchenyi István emléke? előbbi fejezetemben választ adva, értekezésem kitűzött célját immár elértem, és tollamat nyugalomra bocsáthatnám, ha a szövegben gyakrabban előforduló *realismus* szónak bővebb magyarázatát, nagyobb világosság okáért, szükségesnek nem tartanám.

Mivel a művészetben szintugy, mint a tudományokban, hagyományos alapelvek léteznek, miknek csálhatlansága iránt némelyek erős hitet táplálnak, az ezek osztályába tartozó olvasóim mind azok után, miket az előzményekben a szobrászat elméletét illetőleg felhoztam, nagy zajjal fogják kiáltani:

Hisz ez világos és végelszakadás a plasztika művészetnek eddigi elveitől.

Alig nyilvánult a műértő közönség általános öröme a felett, hogy a mesterkelt barokk-korszak istenei halomra döntettek, s a valódi hellen jellegű művész Thorwaldsen a nemes antik teljes győzelmét kivívta; alig ismerkedtünk meg az antik művészet szellemével, s az idealizmussal, mely ezen szellem éltető lelkét képezi: máris a kezdett ösvényről eltérésre ösztönöztetünk.

A művészet legfőbb feladata a szépnek megtestesítése. A szép fogalmát általánosnak tartjuk, mely az avatott művészre s az avatatlan néptömegre egyiránt hat, és daczára ennek új tanok állítatnak fel.

Méltán kérdehetjük ezek után — így

vélekedik az ellenkezők egy másik osztálya — nincs hát biztos megállapodás, nincs csálhatlan axioma a művészetben? A műizlés tehát karöltve jár a változékony divattal, és majd a parókás túlcsapongást, majd a mesterkelt modorosságot, majd az antik remekséget, majd a romantikai érzélgést, majd a szellemistült eszményítést, és végre a legvastagabb realismust hozza javaslatba? Nincs tehát biztos megállapodás a művészetben? És az eddig követett ösvény elhagyása után, a valódi realismust elfogadva, ki nyújt biztosítást, hogy ez nem visszalépés előjele, mely a művészet hanyatlását okvetlenül maga után vonandja?

Elméleti tanulmányok és több század tapasztalásai bizonyítják: hogy az antik-szerű görög formák legjobban használhatók a szobrászatban, hogy a jó szobrászati műveknek a nemes antik szabályai szerint kell készülniök, és mégis, daczára ennek, a legkiáltóbb realismus s oly korszak jelmeze hozatik javaslatba, mely igen szegényes plasztikai motívumokat nyújt.

Mind ez az eddig jóknak tartott elvek felforgatása, s a legvastagabb realismus.

Az ember fia ezek után a realismust a művészet rontó s romboló szellemének tarthatná. Vizsgáljuk meg azért mindenek előtt: mi tehát a realismus a művészetben?

A realismus a művészetben a valónak előállítása. A realismus az antik görög korban már létezett, és Quintilián szerint

realista művész inkább a hasonlatosságra, a valóban létezőnek előállítására, mint a szépségre ügyel.

Sokan a realismust azonosnak tartják a naturalizmussal. A kettő közt azonban nagy különbség van; mert Overbeck szerint, míg a realismus a valóban előállítására, addig a naturalismus a természeti hűségre törekszik.

Phidias, a legnagyobb görög szobrász művészetében, az eszményiség képezé a fő-alapot, így hát Phidias nem volt realista, de a Zeus- s az Athene-szobrok alkotója annyira túlayomó nagy számmal képzett isteneket, hogy többi alkotásai elenyésznek istenszobrai mellett. Ezért őt isteni Phidiasnak méltán lehetett elnevezni; mert a görög istenek eszményképeit ő alkotta meg. Pausanias, a nagy szobrász művei közül csak azért dicsérte meg Pantarkes szobrát mivel az kivételesen emberalak volt.

Az istenség fogalmával minden népnél, és minden időben a méltóság, nagyság, magasztosság és komolyság fogalmai kötve egybe, mely vonások azután Phidias művészetének jellegébe szükségkép átmentek. A nagyság és magasztosság pedig az eszményítéssel válhatatlanul egybe van kötve. Mind ezeknél fogva nem lehet csodálni, ha a legnagyobb szobrász, kinek vésője isteneket alkotott, nem pedig embereket utánzott, a realismustól távol volt.

Jelenkorunk szobrászai azonban nem isten-, hanem ember-szobrokat készítenek többnyire. Overbeck ezen mondata: hogy az ember legmagasb gondolata maga az ember, a szobrászat terén teljes érvényre jutott.

A vallás, hitrege, vagy az antik köréből vett előállításoknál, melyek az alkotó művész fantáziájában élővé vált érzékfeletti, nem pedig érzékileg látott, vagy hagyomány szerint adott lényeket képeznek, a realismusnak alkalmazása napjainkban szintegy hibás volna, mint Phidias korában. Thorwaldsen és Danecker Krisztusnak nagy hírű szobrát Koppenhágában és Regensburgban, és maga Rietschel, a legrealistikusabb modern szobrász, a potsdami béke-

templomban levő Pietá csoportozatát szükségkép eszményi alapon készítették.

Azért az eszményies irány örökre jogosult marad a szobrászat azon terén, mely a képzelődés körébe vágó, érzékfeletti alakok képezését tűzi feladatúl.

A dicséretes előszeretettel napjainkban annyira szokásba jött nyilvános emlékek nem ezen térhez tartoznak. Nagy Fridrik, Károly főherczeg, gróf Széchenyi nem a fantázia alakjai, hanem valóban élt, kitűnő emberek voltak, következésképp ezeket nem a messze röpdeső képzelődés szabadságával, hanem a köztünk maradó valóság korlátai közt kell megalkotni.

Lysippus kortársa, Demetrios szobrász, Krisztus születése előtt négyszáz évvel, az első realistikus irányu művész volt, ki a görög művészet irányától eltérve, az apró részletig ható realismust követte. Quintilian hibául rovja fel Demetriosnak, hogy inkább a hasonlatosságra mint szépségre ügyelt műveinél. És ezen művész valóban szélsőségekre vetemedett. Demetrios az agg Pellichos szobrát készítette. Ezen szobron az agg férfiúnak nemcsak lecsüngő potrohos hasát, tar fejét, elfonnyadt bőre alatt elhúzódó vérereit, hanem bozontos szakálának mint egy szélről zilált s a többi hajazattól kiváló egyes szálait is természeti hűséggel utánozta. Demetrios, mint olvasóim látják, realismusának a szépérzületet egészen alárendelé, ezzel kétségtelenül hibázott, mert a szépérzelműséget a realistikus művésznek sem szabad feledni, s Pellichos alakját nem volt szabad oly módon utánozni, hogy a szemlélő szépérzületét megsértse.

Azonban ezen példa is azok aggodalmának aaptalanságát tünteti fel, kik a realistikus irányt az antik szobrászatban fel nem találják, és kik e miatt a realistikus irányú jelenkori szobrászat bekövetkező hanyatlását előre jósolják.

A képzőművészetek körében előállítható tárgyak a képzelhető, vagy látható tárgyak sorába tartoznak. Képzeltetés által azt alkotja meg a művész, a mit nem látott. Annak az idealismus, ennek pedig a realismus képezi az alapját.

Kétségtelenül való az, hogy a szobrászat emlékfaja az életből van véve, miből önként következik, hogy annak elevennek kell lenni annyira, hogy az nemcsak a szakavatottnak tetszését kiérdemelje, hanem hogy azt a nagy tömeg is képes legyen felfogni s megérteni. Nagy embereinket azért dicsőítjük emlékekben, hogy követésre méltó elő példányokat lássunk szemeink előtt, hogy ne csak képzelgésünkben és szellemileg, hanem szemeink előtt és anyagi körvonalakban is, az élőnek hasonmását lássuk magunk előtt. Mind ez pedig más-kint el nem érhető, mint a valónak előállítása vagyis a realizmus által.

Nem volt kárára soha a művészetnek, ha az életvalóság s az általános megértés után törekedett.

Ha azok tana jutna érvényre, kik a természeti hűséget a fogalmazás szabályainak alárendelik, kik, az élők közt szokásos öltözet helyett, időhöz és divathoz nem kötött eszményies öltönyt kívánnak használni, úgy államférfiainkat, napjaink hőseit, gróf Széchenyit mez nélkül látandjuk; iparosaink a nebrissel, költőink szandállal és peplussal, az őskor imperatoraihoz hasonlóknak leendenek. Egyes részletei az ily alakoknak lehetnek mesterileg vésve, a szellemi kifejezés lehet remek; de a képzett alakok idegenszerűek leendenek, mi magára a szobrászatra hatást gyakorolva népszerűsítésének legnagyobb akadályát képezné. Helyesen mondja Springer: midőn ilyen öltözet vagy kölcsönzött kinézés által ismeretlenné tesszük a szobrok alakjait, ez esetben neveiket idegenszerű alakokra ruházzuk, alakjaikat eszmében tetszés szerint képezhetjük, képzelődésünk működésének tágas tér nyílik ugyan; de az emlék észszerű alapja elenyészik. Már pedig az idegen öltözet a stilizálással, s a kölcsönzött kinézés az eszményítéssel azonos.

Az öltönyről szólva, nem mellőzhetem főlemlieni azon öltönyt, mely a magyar öltönyhasználatából a szobrászatban feltűnik. Nálunk a realisticus irány nemzeti öltönyünkben szükségképpen következik. A magyar öltözet ugyanis kevésbé tűri az antik göröggel fölcserélést mint a többi civilizált

nemzetek öltözete. Lehető, hogy ez azért van, mivel antikyszerű szobor művek hiányában, szemeink a görög jelmezbe öltözött magyar emberek látásához hozzá nem szoktak; vagy mivel határozottabban előre törő nemzeti jelleggel bírnak. Mátyás királyunknak az ambrassi gyűjtemény dombor kőfaragványán látható tölgykoszorúzott mellképe, tunikában, kivételesen antik jelmezt tüntet fel; de a kor, melyben ezen dombormű készült, hihetőleg az 1477-ik év, tőlünk meglehetősen távol esik, aztán meg Mátyás király valódi antik jellegű imperator volt.

De mi a többi művelt nemzeteknél kevesebbet okot is találhatunk reá, hogy nemzeti öltönyünket antik jelmezzel cseréljük fel, mert öltözetünk állandóbb jelleggel bír, mint a többi nemzeteké, s ezek öltözeténél plasztikaiabb. Az alakhoz simuló szűk nadrág és dolmány a test formáit egészen el nem takarja, azokat csak úgy szemeinkbe tünteti, vagy legalább sejteti, mint a derékről lelógó himation, vagy az átlátszó könnyű peplon testhez tapadó redőzete, míg a bugyogó bősege, a kabát lebernyegei, s az ünnepélyes frakk farkai a test alakzatát többé kevesebbé eltakarják. A plasztikai kerekdedség okáért használni szokott bő redőzetű tunikát végre, a hasonlóan bő szabásu pannyóka eléggé pótolja.

És az antik mintáknak a modern emlék-szobrászatban mellőzése végre is csak az antik jelmezre terjed; mert hisz olvasóim eddigi elmélkedéseimből eléggé kivehetők, hogy a Széchenyi-szobor részleteinél kiindulási pontomat, a jelmez kivételével, mindég a nemes antik képezé. Világos ebből: hogy a modern realisticus irány nagy részben oly külsőségeken alapul, melyek a szobrászat lényegének annyi századon át szentesített elveit nem érintik, s azért méltán lehet erősíteni: hogy az ily realizmus nem visszalépés, és belőle a szobrászat hanyatlása nem fog bekövetkezni.

A realizmus vizsgálatát tovább folytatva, végre is azon eredményhez jutunk: hogy a realizmus az eszményi alapon kezdett ki-képezésnek tovább fejlődését teszi, mert az eszményi nemes formák ismerete nélkül az is lehetetlen.

A túl vitt naturalismustól vagy is vak és engedelmes utánzásától a természetnek csak az tartóztatja vissza a művészt, ha az eszményi alakképezést magának elsajátította.

A művészileg szép az eszményképben találja legfőbb kifejezését, minek látható előállítása annyira a művész hivatásához tartozik, hogy nélküle a kiképzett művész nevére napjainkban senki számot nem tarthat.

A jelenet lényegébe behatni, s az egyéniség lelki sajátosságait visszatükrözni, az eszményi, s a realitívus irányu művésznek egyenlő s elengedhetlen kötelességei közé tartozik.

Ezen állítások igazságát a műtörténelem lapjai eléggé bizonyítják; a két irányt ugyanis valamennyi kor híres szobrászaínál egyesítve találjuk. Az isten alkotó legeszményiesb Phidas csak úgy kivéste Pantarkes alakját, mint napjainkban a szobrászok királyának és királyok szobrászának nevezett Rauch, sok arczszobra mellett, az antik jellegű Danaét.

Németországban Berlin volt bölcsője a realitívus irányu szobrászatnak. Rauch és tanítványai, Rietschl, Drake, Kisz és mások, ezen irányt a tökélynek oly magas polczára juttatták, hogy ezt, a régihez daczos ragaszkodással, előkelően többé fitymálni nem lehet. A szobrászat Németországban sehol sem virágzik annyira, mint épen Berlinben, és lehető volna-e ez, ha a realismus a szobrászat hanyatlásával azonos volna, vagy legalább ha arra vezetne?

Rauch a Walhalla alakjait, Luiza királyuőt, és Danaidáját eszményies alapon ugyanazon remekséggel készíté, mint nagy Frigyes, Kant, Dürer vagy Blücher realitívus szobrai.

Még mindig elég tér marad hátra az eszményítésnek, ha az emlék-szobrászatszmára a realitívus irányt elfogadjuk is. Az antik, a vallás és hitrege elég anyagot nyujtanak eszményi alkotásokra. A köből vétett vagy érzezből öntött szobor a festett arczképpel egyenlő, s azért az arczképek-nél érvényes szabályok a szobroknál is nagy részben állanak.

Helyesen mondja Eitelberger: az arcz- és eszmény-kép a művészet két sarkpontját — polusát — képezi. Az egyik a tiszta képzemény terére utalja a művészetet, a másik az adottra s a jelenetre. Az egyik a családhoz, a másik az istenséghez és valláshoz köti a művészetet.

A szobornál szintugy mint az arczkép-nél két dolog mindenképp szükséges: a felfogás, és a hasonlatosság. A felfogás alapja a fantázia s így eszményi, s azon mű, melynél a művészet ezen isteni erejének sugallatával nem találkozunk, üres és szellemi tartalom nélküli leend, mint a hadriani korszak Venusai. A hasonlatosság, mely egy tárgynak, több tulajdonában, más tárggyal egybehangzását jelenti, a művészet realitívus oldalának mondható; mert a hasonlatosság annál nagyobb, minél számosabbak az egymással egybehangzó tulajdonok, következésképp minél hivebben van utánozva az alak nemcsak arczvonásai-ban, hanem szokásos magatartásában és öltözetében. A szoborról, valamint az arczképről is, ekkor szokás mondani: szólásig találva van.

Ujra az öltözetnél vagyunk, mely a realitívus irányu szobrászatnak egyik fő mozzanatát képezi.

Azon véleményben vagyok, hogy az eddig felhozottak által eléggé be van bizonyítva, hogy a realismus a szobrászat eddigi elveitől elpártolással nem azonos, és új tanok felállítását nem czélozza; hogy a művészetben csakugyan dönthetlen axiomák léteznek, s az antik mellőzéséről nincs szó, s végre hogy mind ezek után visszalépéstől vagy a szobrászat hanyatlásának bekövetkezésétől nem kell tartani.

A realismus a szobrászat ama terén, mely az emberalak utánképezésével foglalkozik, rég óta honos, és Berlinben főképp azért vívott ki diadalmas állást, mert az emlékkalkotás, mely a realismus éltető eleme napjainkban, oly nagy terjedelemben szokássá vált, minőben annakelőtte a periklesi vagy augustusi kor legvirágzóbb szakában sem volt.

Mind ezek után e kérdésre: milyen legyen gróf Széchenyi István emléke?

Ujra csak azt válaszolom: legyen meg rajta a csendes nagysággal párosult nemes egyszerűség, nyugodtság és természetes fesztelenség; legyen könnyen megérthető, s így allegoria nélkül; tüntesse a nagy férfit a magyar akadémia megalapítására tar-

tott szónoklatában, élethű s művészi felfogású arccal, dombormű ékesítésű talapzaton, szokásos magyar öltönyben, fedetlen fővel, s érczöntetű szoborban szemeinkbe.

Legyen az emlék realisticus szellemben megalkotva.

ORMÓS ZSIGMOND.

TÉLI REGGELEN.

Elmult az éjszaka, — s nem mult el a setét;

A földre szegzi még zordon tekintetét

E lomha rém, a mint hátrálva távozik;

A nappal oly rövid! nincs ékes hajnala,

S elébb, mintsem szelíd alkonyba hajlana:

Megint csillagtalan, vak éjjé változik.

A reggel s ébredés óráin nincs öröm!

Minden bizonytalan s torz, — által a ködön;

Téves, csalárd az út homályban, éjszakán;

Ki vándorol s a jó irányt nem véti el:

A széljárásra néz s mikor támad: figyel,

S meggy ama jó vezér a szív őrszékén.

A föld békén pihen. — De arcza, keble bült...

Az élet főoka a meleg elrepült; —

Ah, siri álom az, nem érzett nyugalom!

Nem az: melyben félig vigyáz az öntudat,

S a béklyót szem: halott helyett alvót mutat,

A szív dohog s foly a lélekzet szabadon.

Lelkünk ohajt fénylőt, mozgalmast, hangzást,

De homály, dermedés, némaúság bántja most;

Magába zárkozik, beteg s boldogtalan...

Fölkél a gondolat s gyorsan kerülve meg

— Mint a tért a galamb, — világot, életet:

Szomorún tér haza, mert a táj lombtalan.

Dicső mennyboltozat kéklő végtelene!

Hatalmas rengeteg, hullám, illat, zene!

Eltűnt...! kopár a föld, borús az égi táj;

Pára s felleg között bujkál a sárga nap,

Siet, hogy a határt elérje hamarabb,

Mint egy koronáját vesztett futó kirdy.

De, — nem járnak fent e setétlő fellegek. —

A sűrű köd csak az ember körül lebeg,

Mig téged, menny Úra! világosság ölel...

A mindenségnek a létellel ezt adád...!

— Mért köti bé a föld homálylyal önmagát

Mint a bogár, a mely vesztéhez áll közel?!

Mily némaság s halál! Oh, alkotó Erő!

Ki, hogy dicőítsen, hozál mindent elő:

Mikép mivelje azt a néma s a ki holt?

Bocsásd ki lelkeket s ég, föld ujja leszen!

Melegség habzik át a dermedt szíveken,

S ezer nyelv áld, kiált, kiket szavad feleld!

Tekints ránk s őjj: nehogy télnék s éjnek frigye

Szívünk hideg, süttét levertségig vigye!

S legyünk kétség miatt: szélből hányott hely;

Te másaid vagyunk, — de mégis földi por,

Sok álnok ellenszeg megejt, földhöz tipor...

Küzdj mellettünk tehát, s perelőnkkel perelj!

Te, a ki e roppant világot alkotád,

S könnyen a semmiség méhébe fúrja szád:

Erős vagy, hogy teremts új földet, új eget...

A melyen nem leend a kép ily változó,

Megszégyenül s romol az új előtt az ó;

— E nagy megújulás, melyért lelkünk eped!

Van is reményünk a boldog tavasz felől,

Midőn szebb lesz a föld, más lombja, disze nő,

Ah, lelkünk sejt már távol s titkos neszt...

Hadd legyen hát fagyos, setét a láthatár,

S orozánkat a metsző vihar csapkodja bár:

Mi, még erősebben fogjuk egymás kezét!

TOMPA MIHÁLY.